

ระเบียบวิธีวิจัย

ทางรัฐศาสตร์และ

รัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ

ระเบียบวิธีวิจัย ทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ

ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ.

ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์.-- กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2565.

410 หน้า.

1. รัฐศาสตร์ -- วิจัย. 2. รัฐประศาสนศาสตร์ -- วิจัย. I. ชื่อเรื่อง.

320.072

ISBN 978-616-593-633-0

พิมพ์ครั้งที่ 1 กรกฎาคม 2565

ราคา 200 บาท

สงวนลิขสิทธิ์ การคัดลอก ลอกเลียน หรือผลิตซ้ำส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดของหนังสือนี้
ไม่ว่ารูปแบบใด ๆ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ มีความผิดตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์

จัดทำโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
โทร. 089-051-9359 e-mail: p.wirayut@gmail.com

สั่งซื้อได้ที่ ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
<http://www.chulabook.com>
โทร. 08-6323-3703-4
customer@cubook.chula.ac.th, info@cubook.chula.ac.th
Apps: CU-eBook Store

คำนำ

หนังสือ “ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์” เกิดจากประสบการณ์ที่ผู้เขียนได้มีโอกาสรับผิดชอบสอนวิชาเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย (ทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์) ตั้งแต่เริ่มทำงานใหม่ ๆ ใน พ.ศ. 2550 จวบจนปัจจุบันที่มาทำงานคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ก็ยังมีโอกาสบรรยายในวิชา POL6001 ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์เรื่อยมา ทำให้ได้แรงบันดาลใจในการเขียนเป็นหนังสือขึ้นมา โดยตั้งใจให้นักศึกษา ผู้กำลังเริ่มต้นทำวิจัย และผู้ที่สนใจได้ใช้เป็นแหล่งในการศึกษาค้นคว้า และรวมถึงใช้ในการประกอบการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่ผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบบรรยาย

จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวทำให้ได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสือ ตำรา บทความ และงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งเมื่อยิ่งค้นยิ่งพบความแตกต่างหลากหลายในการอธิบายที่นักวิชาการทางด้านระเบียบวิธีวิจัยได้พยายามอธิบายไว้ หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนจึงตั้งใจที่จะพยายามสะท้อนการอ้างอิงมุมมองที่หลากหลายจากนักวิชาการ เพื่อให้ผู้อ่านได้สัมผัสกับชุดความรู้ในหลากหลายแง่มุมอย่างไรก็ตาม ผู้เขียนก็ได้สรุปความเห็นของผู้เขียนไว้ด้วยในประเด็นความแตกต่างทางความคิดนั้น ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงกล่าวได้ว่ามีจุดเด่นประการหนึ่งคือการอ้างอิงหรือสะท้อนมุมมองที่หลากหลายจากงานของนักวิชาการต่าง ๆ และมีมุมมองของผู้เขียนประกอบ ซึ่งเท่ากับเป็นการอ่านหนังสือเล่มเดียวแต่ได้มุมมองที่หลากหลายเสมือนหนึ่งว่าได้อ่านหนังสือระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์จากหลากหลายเล่ม นอกจากนี้ผู้เขียนเห็นว่าการยกตัวอย่างประกอบเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจในเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้นดังนั้นในหนังสือจึงได้มีการยกตัวอย่างอยู่เป็นระยะ

การนำเสนอเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้จะเน้นการนำเสนอลักษณะร่วม ๆ กันในระเบียบวิธีการวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าการวิจัยมีหลากหลายประเภท ซึ่งแต่ละประเภทอาจมีเทคนิครายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละขั้นตอนการวิจัยที่แตกต่างกันอยู่บ้าง ดังนั้นการวางโครงสร้างเนื้อหาในการนำเสนอของหนังสือจึงเน้นการนำเสนอเป็นลำดับขั้นตอนตามกระบวนการวิจัยในภาพรวม ๆ ซึ่งในส่วนใดที่ปรากฏความแตกต่างในรายละเอียดปลีกย่อยของการวิจัยที่ต่างประเภทกันจะมีการหยิบยกมากล่าวถึงเป็นระยะ แต่ทั้งนี้เกณฑ์ในการจัดแบ่งประเภทของการวิจัยก็ยังมีความแตกต่างกันอีกมาก ซึ่งหนังสือเล่มนี้ได้เลือกอธิบายความแตกต่างโดยแตกเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้สอนทางด้านระเบียบวิธีวิจัยทุก ๆ ท่านที่ช่วยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้เขียน รวมถึงผลงานของนักวิชาการและนักวิจัยทุกชั้นทุกเล่มที่ผู้เขียนได้ศึกษาและนำมาใช้ในการอ้างอิง และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณาเนื้อหา

หนังสือเล่มนี้ทั้ง 3 ท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐฐา วินิจนัยภาค รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีธร และ รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร ที่กรุณาให้คำชี้แนะ อันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการปรับปรุงคุณภาพของหนังสือ

ขอขอบพระคุณท่านคณบดีและผู้บริหารคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ได้ ให้ความอนุเคราะห์ในการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาเนื้อหาหนังสือ และรวมถึงการให้ความสนับสนุน ทางวิชาการและเรื่องต่าง ๆ ต่อผู้เขียนอย่างดียิ่งเสมอมา

ขอขอบพระคุณ นายดำรงค์ พรพจน์ธนาศ และ นางวนิดา พรพจน์ธนาศ บิดา-มารดา ผู้เขียน ผู้ซึ่งให้ความใส่ใจและสนับสนุนทางการศึกษาแก่ผู้เขียนตั้งแต่วัยเยาว์จนกระทั่งสำเร็จการศึกษา ในระดับปริญญาเอก และรวมถึง น.ส.วไลกรณ์ พรพจน์ธนาศ ดร.วรฤณศิริ พรพจน์ธนาศ และ น.ส.พิณธารทอง พรพจน์ธนาศ พี่สาว-น้องสาวผู้เขียน ซึ่งให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจเสมอมา

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นตัวช่วยชี้นำทางให้แก่ผู้อ่านได้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ได้อย่างกระจ่างแจ้ง กระทั่งสามารถ นำไปประยุกต์ใช้ในการทำวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ได้อย่างมีคุณภาพ อย่างไรก็ตาม หากหนังสือเล่มนี้มีข้อผิดพลาดประการใด โปรดแจ้งให้ผู้เขียนได้ทราบทางอีเมล p.wirayut@gmail.com เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงในโอกาสต่อไป จักขอบพระคุณยิ่ง

วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ

พฤษภาคม 2565

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บทที่ 1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	1
ความนำ	1
ความจริง ความรู้ และวิธีการได้มา	2
สังคมศาสตร์กับความเป็นวิทยาศาสตร์ : รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	13
ในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมศาสตร์	
รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ : ความหมาย ขอบข่าย	17
และความสัมพันธ์ของสองศาสตร์	
การวิจัย และการวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	22
กระบวนการวิจัย	24
ประเภทวิจัย	29
สรุปและอภิปราย	38
บทที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	41
ความนำ	41
ความหมายและลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปริมาณ	44
ทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	
จุดเด่นของการวิจัยเชิงปริมาณต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	47
ประเภทของการวิจัยเชิงปริมาณในการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	49
การวิจัยเชิงปริมาณกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	50
สรุปและอภิปราย	58
บทที่ 3 การวิจัยเชิงคุณภาพกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	61
ความนำ	61
ความหมายและลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพทางรัฐศาสตร์	62
และรัฐประศาสนศาสตร์	
จุดเด่นของการวิจัยเชิงคุณภาพต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	67
ข้อจำกัดของการใช้วิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	68
ประเภทของการวิจัยเชิงคุณภาพ	69
การวิจัยเชิงคุณภาพกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	71
สรุปและอภิปราย	74

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ก้าวแรกแห่งการวิจัย : การกำหนดหัวข้อและปัญหาวิจัย	77
ความนำ	77
หัวข้อและปัญหาวิจัย : ความเข้าใจเบื้องต้น	78
แหล่งที่มาของหัวข้อและปัญหาวิจัย	83
แนวทางการเลือกหัวข้อและปัญหาวิจัย	85
ลักษณะของหัวข้อและปัญหาวิจัยที่พึงหลีกเลี่ยง	87
ชื่อเรื่องวิจัย	88
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	90
วัตถุประสงค์วิจัย	92
ขอบเขตการวิจัย	94
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	95
สรุปและอภิปราย	97
บทที่ 5 การทบทวนวรรณกรรม กรอบแนวคิดในการวิจัย และสมมติฐาน	99
ความนำ	99
การทบทวนวรรณกรรม	99
กรอบแนวคิดในการวิจัย	109
สมมติฐาน	115
สรุปและอภิปราย	122
บทที่ 6 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	125
ความนำ	125
ความหมายประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	126
ข้อดีและข้อจำกัดของการสุ่มตัวอย่าง	128
การสุ่มตัวอย่าง	129
ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง	156
สรุปและอภิปราย	175
บทที่ 7 เครื่องมือวิจัย	177
ความนำ	177
ความหมาย และประเภทของตัวแปร	178

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การนิยามตัวแปร	188
เครื่องมือวิจัย	190
ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย	206
ข้อดีและข้อจำกัดในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัย	207
ลักษณะข้อคำถามที่ดีของเครื่องมือวิจัย	208
สรุปและอภิปราย	208
บทที่ 8 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย	211
ความน่า	211
ความเที่ยงตรง	212
ความเชื่อมั่น	229
ความยากง่าย	248
อำนาจจำแนก	250
การพิจารณาคุณภาพของเครื่องมือวิจัยในลักษณะอื่นๆ	259
สรุปและอภิปราย	261
บทที่ 9 การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ	263
ความน่า	263
ความหมายและลักษณะสำคัญของการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ	264
แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	269
สรุปและอภิปราย	272
บทที่ 10 การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณด้วยสถิติพื้นฐาน	273
ความน่า	273
ความหมายของสถิติสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ	274
ประเภทของสถิติ	275
สถิติพรรณนา	276
สถิติอ้างอิง	286
สรุปและอภิปราย	330

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 11 การเขียนรายงานการวิจัยและการเผยแพร่	333
ความนำ	333
ประเภทของรายงานการวิจัย	334
ขั้นตอนการเขียนรายงานการวิจัย	338
ส่วนประกอบของรายงานการวิจัย	338
หลักการเขียนรายงานการวิจัยที่ดี	341
การเผยแพร่ผลการวิจัย	343
สรุปและอภิปราย	345
บรรณานุกรม	349
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก. ตารางสถิติ	375
ภาคผนวก ข. ดัชนีค้นเรื่อง	385
ภาคผนวก ค. เกี่ยวกับผู้เขียน	391

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 ตัวอย่างการใช้เหตุผลแบบนิรนัย	8
1.2 ตัวอย่างการใช้เหตุผลแบบอุปนัยแบบเบโคเนียน	10
1.3 เปรียบเทียบขั้นตอนวิธีการทางวิทยาศาสตร์กับขั้นตอนการวิจัย	29
1.4 การแบ่งประเภทวิจัยโดยใช้เกณฑ์ต่าง ๆ	30
2.1 จำนวนและร้อยละของบทความเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่ตีพิมพ์ในวารสาร	55
2.2 แนวโน้มการใช้สถิติวิเคราะห์หลายตัวแปร	57
4.1 สรุปหัวข้อการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2498-พ.ศ. 2551	80
4.2 ระดับของปัญหาวิจัย	82
4.3 ตัวอย่างงานวิจัยที่เลือกหัวข้อและปัญหาวิจัยจากแหล่งที่ทำงาน	84
5.1 ตัวอย่างการบันทึกตารางสรุปในการทบทวนวรรณกรรม	103
5.2 ตัวอย่างประเภทสมมติฐานทางการวิจัย	117
6.1 ตัวอย่างหัวข้องานวิจัยและประชากร	126
6.2 บัญชีรายชื่อประชากรเพื่อการสุ่มแบบมีระบบ	136
6.3 ตัวอย่างการคำนวณแต่ละชั้นภูมิตามสัดส่วน	140
6.4 ตัวอย่างการเก็บข้อมูลจากการสุ่มแบ่งแบ่งชั้นภูมิตามสัดส่วนและไม่ตามสัดส่วน	141
6.5 ตัวอย่างการคิดคำนวณการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม	144
6.6 การสุ่มตัวอย่างแบบโควตาแบบตามสัดส่วนและแบบไม่ตามสัดส่วน	152
6.7 เปรียบเทียบการสุ่มตัวอย่างแบบอาศัยหลักความน่าจะเป็น และแบบไม่อาศัยหลักความน่าจะเป็น	155
6.8 ตารางสำเร็จรูปการคำนวณหาขนาดตัวอย่างของ Taro Yamane	161
6.9 ตารางสำเร็จรูปคำนวณหาขนาดตัวอย่างของ ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ (2555)	163
6.10 ตารางสำเร็จรูปคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ R.V.Krejcie และ D.W.Morgan	165
6.11 ขนาดตัวอย่างของ Cohen, Manion & Morrisson	166
6.12 เกณฑ์กำหนดขนาดตัวอย่างโดยพิจารณาจากขนาดประชากรโดยนักวิชาการ	169
6.13 เปรียบเทียบการกำหนดขนาดตัวอย่างโดยพิจารณาจากขนาดของประชากร โดยนักวิชาการ	171

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
6.14 สรุปภาพรวมร้อยละในการกำหนดขนาดตัวอย่างโดยพิจารณาจากขนาดของประชากรโดยนักวิชาการ	172
7.1 คำอธิบายและตัวอย่างประกอบชนิดของตัวแปร	180
7.2 ระดับการวัดของตัวแปร	184
7.3 อันดับมหาวิทยาลัยไทย จากการจัดอันดับของ University Ranking by Academic Performance (URAP) ปี 2019-2020	184
7.4 ตัวอย่างตัวแปรและมาตราวัดในแต่ละระดับการวัดของตัวแปร	185
7.5 ตัวอย่างการแปลงระดับการวัดของตัวแปรที่ละเอียดให้หยาบ	188
7.6 ตัวอย่างลักษณะคำถามปลายปิด	191
7.7 อัตราการตอบกลับแบบสอบถามที่เหมาะสมโดยนักวิชาการ	196
7.8 ตัวอย่างแบบสังเกตแบบสำรวจรายการ	201
7.9 ตัวอย่างแบบสังเกตแบบมาตราส่วนการประมาณค่า	201
7.10 ตัวอย่างแบบสังเกตแบบเขียนบรรยาย	202
7.11 ตัวอย่างแบบทดสอบแบบเขียนตอบ (Written Test)	205
7.12 เปรียบเทียบประเภทเครื่องมือวิจัยที่นิยมใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ	209
8.1 ตัวอย่างการแปล Validity และ Reliability โดยนักวิชาการไทย	212
8.2 ตัวอย่างการแบ่งประเภทความเที่ยงตรงโดยนักวิชาการ	213
8.3 ตัวอย่างแบบสอบถามการพัฒนารัพยากรณ์มนุษย์เพื่อการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC)	216
8.4 ตัวอย่างการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามแต่ละข้อ	217
8.5 ตัวอย่างแบบสอบถามการพัฒนารัพยากรณ์มนุษย์เพื่อการหาค่าอัตราส่วนความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของข้อคำถาม (CVR)	218
8.6 ค่าอัตราส่วนความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาต่ำสุดที่ผ่านเกณฑ์ CVR	219
8.7 ตัวอย่างการคำนวณค่า CVR	220
8.8 ตัวอย่างการคำนวณหาค่า S-CVI	222
8.9 ตัวอย่างการคำนวณหาค่า I-CVI	223
8.10 การแปลความหมายค่าความเชื่อมั่น	231

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
8.11 ผลการวัดระดับความเครียดของผู้ตอบ 10 คน จากการวัด 2 ครั้ง	232
8.12 ตัวอย่างการหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการทดสอบซ้ำ	233
8.13 ตัวอย่างการหาสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สันกรณีการวัดทัศนคติต่อการบริหารงานตามหลักคุณธรรมจากกลุ่มตัวอย่าง 30 คน	236
8.14 ตัวอย่างคะแนนความสามารถในการปฏิบัติงานของบุคลากรเพื่อนำมาคำนวณด้วยสูตร KR-20 และ KR-21	239
8.15 ตัวอย่างผลทัศนคติของประชาชนต่อนโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐเพื่อนำมาคำนวณด้วยวิธีการของครอนบาค	242
8.16 Reliability Statistics	246
8.17 Item Statistics	246
8.18 Inter-Item Correlation Matrix	247
8.19 Item-Total Statistics	247
8.20 เกณฑ์การแปลความหมายค่าความยากง่าย	249
8.21 ตัวอย่างการคำนวณค่าสัดส่วนและค่าร้อยละความยากง่าย	250
8.22 เกณฑ์การพิจารณาค่าอำนาจจำแนก	252
8.23 ตัวอย่างผลการสอบของผู้เข้าสอบ 20 คนเพื่อหาค่าอำนาจจำแนก	252
8.24 ตัวอย่างคะแนนผู้เข้าสอบในกลุ่มสูง	253
8.25 ตัวอย่างคะแนนผู้เข้าสอบในกลุ่มต่ำ	254
8.26 ตัวอย่างการคำนวณค่าอำนาจจำแนก	254
8.27 ตัวอย่างคะแนนทัศนคติของผู้ตอบเพื่อนำมาหาค่า t	256
8.28 ตัวอย่างการคำนวณค่า t ในข้อ 1	257
8.29 ตัวอย่างการคำนวณค่า t ในข้อ 2	258
8.30 แนวทางการพิจารณาตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย	259
10.1 อายุของกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ประกอบในการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต	279
10.2 ตัวอย่างการหาค่าความแปรปรวนอายุของกลุ่มตัวอย่าง	282
10.3 การเลือกใช้สถิติพรรณนาที่เหมาะสมโดยพิจารณาจากระดับการวัดของตัวแปร	286
10.4 สรุปการเลือกใช้สถิติโดยพิจารณาจากระดับการวัดของตัวแปร	288

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
10.5 การกำหนดสมมติฐานทางสถิติสำหรับการทดสอบความแตกต่าง ของค่าเฉลี่ยสองประชากรที่เป็นอิสระจากกัน	289
10.6 กรณีตัวอย่างสำหรับการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยสองประชากร ที่เป็นอิสระจากกัน	292
10.7 คะแนนความพึงพอใจของผู้ได้บังคับบัญชาต่อวิธีการสอนงานของผู้บังคับบัญชา	302
10.8 การแทนค่าเพื่อหา SS_b	303
10.9 กรณีตัวอย่างสำหรับใช้ทดสอบไคสแควร์	309
10.10 ตัวอย่างการคำนวณค่าไคสแควร์	310
10.11 การแปลความหมายค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (ค่า r)	315
10.12 การกำหนดสมมติฐานทางสถิติสำหรับการทดสอบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน	315
10.13 ผลการเก็บข้อมูลอายุงานและคะแนนความผูกพันต่อองค์การของบุคลากร ในองค์การ	317
10.14 การเตรียมข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการหาค่า r	318
10.15 ตัวอย่างการเตรียมข้อมูลในการคำนวณหาค่า b เพื่อแทนค่าในสมการถดถอย	325
11.1 ตัวอย่างการกำหนดความยาวของบทความวิจัยในวารสารทางด้านรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์	335

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 ศ.ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กับคำกล่าวเรื่องการเชื่อประวัติศาสตร์	5
1.2 หมอคู่อีทีกับการหยั่งรู้	6
1.3 ขั้นตอนการวิจัย	28
2.1 ร้อยละความแตกต่างระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณกับวิจัยเชิงคุณภาพ ทางรัฐประศาสนศาสตร์ (จำนวน 1,077 บทความ)	56
2.2 แนวโน้มการใช้สถิติวิเคราะห์หลายตัวแปร	56
4.1 หลักการกำหนดปัญหาวิจัย	81
5.1 ตัวอย่างกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพองค์กร	112
5.2 ตัวอย่างกรอบแนวคิดการวิจัยเรื่องการแปรสภาพเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ในประเทศไทย : สาเหตุ กระบวนการ ผลลัพธ์ และปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ	113
6.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	127
6.2 ตารางเลขสุ่ม	133
6.3 การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ	139
6.4 การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม	144
6.5 ตัวอย่างการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน	147
6.6 การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ	150
6.7 การสุ่มตัวอย่างแบบบอกต่อ	154
6.8 ตัวอย่างเว็บไซต์ที่คำนวณขนาดตัวอย่าง	173
7.1 กรอบการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการ ในประเทศไทยกำลังพัฒนา	178
7.2 ตัวอย่างคำถามประเภทรูปภาพ	192
7.3 ตัวอย่างบันทึกภาคสนาม	203
8.1 ภาพประกอบการหาค่าความเชื่อมั่นผ่านโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 1	244
8.2 ภาพประกอบการหาค่าความเชื่อมั่นผ่านโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 2	245
8.3 ภาพประกอบการหาค่าความเชื่อมั่นผ่านโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 3	245
9.1 รูปแบบช่วงเวลาการเก็บข้อมูลกับการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ	265

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
10.1 ภาพประกอบการหาร้อยละในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 1	277
10.2 ภาพประกอบการหาร้อยละในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 2	278
10.3 ผลลัพธ์การหาร้อยละในโปรแกรม SPSS	278
10.4 ภาพประกอบการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิตในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 1	280
10.5 ภาพประกอบการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิตในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 2	281
10.6 ภาพประกอบผลลัพธ์การหาค่าเฉลี่ยเลขคณิตในโปรแกรม SPSS	281
10.7 ภาพประกอบการหาพิสัย ความแปรปรวน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 1	284
10.8 ภาพประกอบการหาพิสัย ความแปรปรวน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 2	285
10.9 ภาพประกอบผลลัพธ์การหาพิสัย ความแปรปรวน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในโปรแกรม SPSS	285
10.10 ภาพประกอบการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยสองประชากร ที่เป็นอิสระจากกันโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 1	295
10.11 ภาพประกอบการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยสองประชากร ที่เป็นอิสระจากกันโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 2	295
10.12 ภาพประกอบการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยสองประชากร ที่เป็นอิสระจากกันโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 3	296
10.13 ภาพประกอบผลลัพธ์การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยสองประชากร ที่เป็นอิสระจากกันโปรแกรม SPSS	296
10.14 โครงสร้างสูตรการคำนวณการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว	299
10.15 ภาพประกอบการทดสอบการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 1	305
10.16 ภาพประกอบการทดสอบการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 2	306
10.17 ภาพประกอบการทดสอบการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 3	306
10.18 ภาพประกอบผลลัพธ์การทดสอบการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ในโปรแกรม SPSS	307

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
10.19 ภาพประกอบการทดสอบไคสแควร์ในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 1	312
10.20 ภาพประกอบการทดสอบไคสแควร์ในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 2	312
10.21 ภาพประกอบการทดสอบไคสแควร์ในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 3	313
10.22 ภาพประกอบผลลัพธ์การหาค่าไคสแควร์ในโปรแกรม SPSS	313
10.23 ภาพประกอบการทดสอบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สันในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 1	320
10.24 ภาพประกอบการทดสอบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สันในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 2	321
10.25 ภาพประกอบผลลัพธ์การทดสอบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สันในโปรแกรม SPSS	321
10.26 ภาพประกอบการทดสอบการวิเคราะห์ถดถอยในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 1	328
10.27 ภาพประกอบการทดสอบการวิเคราะห์ถดถอยในโปรแกรม SPSS ขั้นที่ 2	329
10.28 ภาพประกอบผลลัพธ์การทดสอบการวิเคราะห์ถดถอยในโปรแกรม SPSS	329
11.1 ประเภทของรายงานการวิจัยเปรียบเทียบตามช่วงเวลาในการทำวิจัย	337

บทที่ 1

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยทางรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์

ความนำ

สมัยเรียนจบปริญญาเอกทางด้านรัฐศาสตร์ใหม่ ๆ ผู้เขียนได้เป็นนักวิจัยช่วยงานอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มีช่วงหนึ่งที่เดินทางกลับบ้านต่างจังหวัด และได้มีโอกาสนพบคุณป้าข้างบ้านคนหนึ่ง คุณป้าถามว่า “ตอนนี้ทำงานอะไรอยู่?” ผู้เขียนจึงตอบไปว่า “ผมเป็นนักวิจัยช่วยอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยอยู่ครับ” คุณป้าถามกลับว่า “วิจัยคืออะไร?” คำถามสั้น ๆ นี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการทำความเข้าใจก่อนเริ่มเข้าสู่กระบวนการทำวิจัยที่สำคัญ ๆ นั่นคือ ต้องรู้พื้นฐานความหมายและความเป็นมาเป็นไปของเรื่องนั้น ๆ ก่อน ดังนั้นในบทนี้ผู้เขียนจึงตั้งใจที่จะปูพื้นฐานเบื้องต้นให้ผู้อ่านได้เห็นภาพรวมแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันก่อน จากนั้นจึงค่อยแตกประเด็นย่อยในบทต่อ ๆ ไป เนื้อหาในบทนี้จึงประกอบด้วย การเริ่มกล่าวถึงพื้นฐานเกี่ยวกับ 1) ความจริง ความรู้ และวิธีการได้มาซึ่งความรู้ ความจริง ว่าเรามีวิธีการในการได้มาซึ่งความรู้ ความจริง อย่างไรได้บ้าง 2) สังคมศาสตร์กับความเป็นวิทยาศาสตร์ : รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมศาสตร์ 3) ความหมาย ขอบข่าย และความสัมพันธ์ของรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ 4) การวิจัยและการวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ 5) กระบวนการวิจัย 6) ประเภทวิจัย และ 7) สรุปและอภิปราย

ความจริง ความรู้ และวิธีการได้มา

บนโลกใบนี้มีความจริง (Reality) เกี่ยวกับสรรพสิ่ง หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ¹ ที่รายล้อมรอบตัวมนุษย์หลากหลายเรื่องราว ที่ยังไม่ได้มีการมีการค้นคว้าหาคำตอบไว้ หรืออาจมีการหาคำตอบไว้แล้ว แต่เมื่อสถานการณ์ต่างไป (เช่น ต่างเวลา ต่างสถานที่) ก็ชวนให้เกิดความสงสัยต่อคำตอบในเรื่องนั้น ๆ และโดยธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่ง พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายไว้ว่า “สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล, สัตว์ที่มีจิตใจสูง” นั้น เป็นผู้ที่มีสติปัญญา มีความสงสัยใคร่รู้ จึงเป็นธรรมดาที่มนุษย์เหล่านั้นจะต้องพยายามเข้าถึงความจริงเกี่ยวกับสรรพสิ่ง หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ตนสงสัย และต้องการทราบคำตอบ

คำถามตามมาที่น่าสนใจคือแล้ว “อะไรคือความจริง?” และ “เราจะรู้ความจริงนั้นได้อย่างไร?” คำถามทั้ง 2 ประการนี้ ถือได้ว่าเป็นคำถามในเชิงปรัชญา และมีผู้รู้ตั้งแต่โบราณกาลได้พยายามตอบคำถามเหล่านี้แล้ว กล่าวคือ คำถามแรก “อะไรคือความจริง?” เป็นคำถามที่เรียกว่า อภิปรัชญา (Metaphysics) หรือภววิทยา (Ontology) (รัตนะ บัวสนธ์, 2551: 7) ที่ว่าอะไรคือสิ่งที่มีอยู่จริง หรือเกิดขึ้นจริง สิ่งนั้นเป็นอย่างไร และดำรงอยู่ในลักษณะใด (อนุสรณ์ ลีมนณี และวรวลัญช์ ไรจนพล, 2561: 8) หรือความจริงมีลักษณะหรือมีธรรมชาติเป็นเช่นไร ซึ่งนักคิดที่หาคำตอบในเรื่องนี้มีหลากหลายกลุ่ม บางกลุ่มพิจารณาว่ามีรูปแบบของความจริงแท้ที่แน่นอนตายตัวอยู่ก่อนแล้ว และมีกฎเกณฑ์ที่มนุษย์เราสามารถค้นพบได้ หรือเรียกว่าความจริงแบบวัตถุวิสัย (Objective) เป็นความจริงที่ปราศจากค่านิยม ขณะที่อีกกลุ่มพิจารณาว่าความจริงมิได้หลากหลายมิติ ขึ้นอยู่กับการตีความหรือให้ความหมาย ซึ่งเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกรอบตัว หรือเรียกว่า ความจริงแบบอัตวิสัย (Subjective) เป็นความจริงที่ถูกสร้างขึ้น มิได้มีอยู่ตามธรรมชาติ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรภรณ์, 2553: 17; พิชณี เขยจรรยา, 2558: 3) เป็นต้น

ขณะที่คำถามที่สอง “เราจะรู้ความจริงนั้นได้อย่างไร?” เกี่ยวข้องกับเชิงปรัชญาที่เรียกว่า ญาณวิทยา (Epistemology) หรือทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) เป็นการแสวงหาคำตอบว่ามนุษย์นั้นรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร (ศุภชัย ศุภผล, 2564: 62) ความรู้มีรูปแบบและธรรมชาติเป็นเช่นไร ความรู้กับความจริงเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้ (The Knower) ในฐานะที่เป็นผู้แสวงหาความรู้ความจริง กับสิ่งที่ถูกรู้ (The Known) มีลักษณะหรือธรรมชาติเป็นอย่างไร (องอาจ นัยพัฒน์, 2551: 2-3) ในด้านนี้นักคิดบางกลุ่มพิจารณาว่าเราจะรู้ความจริง หรือจะเข้าถึง

¹ หมายรวมถึงทั้งปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ (Natural Phenomena) เช่น ฝนตก ไฟร้อง แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด ฯลฯ และปรากฏการณ์ทางสังคม (Social Phenomena) คือปรากฏการณ์ที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์และส่งผลต่อเพื่อนมนุษย์ (สุพรรณิ ไชยอำพร, 2552: 5) เช่น การหัวเราะ การร้องไห้ ความขัดแย้ง ความผูกพันต่อองค์กร ความเป็นประชาธิปไตย ฯลฯ

ความจริงได้นั้น ผู้ศึกษา (ในฐานะผู้รู้) จะต้องแยกตนเองออกจากสิ่งที่ถูกศึกษา (สิ่งที่ถูกรู้) ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในกระบวนการศึกษา ขณะที่อีกกลุ่มกลับพิจารณาว่า ผู้ศึกษาสามารถเข้าถึงความจริงได้ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่ถูกศึกษา เพื่อสามารถสะท้อนความรู้สึกรู้สึกนึกคิดได้อย่างลุ่มลึกและตรงตามความเป็นจริง (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรารณณ์, 2553: 17)

หากพิจารณาความพยายามในการเข้าถึงความรู้ ความจริง ของมนุษย์เรานั้น กล่าวได้ว่าสามารถกระทำได้หลากหลายวิธี อาทิ²

1. การใช้ประสบการณ์ส่วนตัว (Personal Experiences) บ่อยครั้งที่มนุษย์เราได้มาซึ่งความรู้ ความจริง โดยอาศัยประสบการณ์ส่วนตัว เช่น จากการที่ผู้เขียนย้ายมาทำงานที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในช่วงแรก ๆ การเดินทางจากบ้านมายังสถานที่ทำงาน เนื่องจากยังไม่คุ้นชินเส้นทาง ทำให้ต้องใช้เวลาเดินทางนานมาก และหลายครั้งก็ไม่เป็นไปตามเวลาที่วางแผนไว้ แต่เมื่อได้อยู่อาศัยมานาน จากประสบการณ์ทำให้ทราบว่า มีเส้นทางอยู่ที่เส้นทาง และแต่ละเส้นทางการจราจรจะติดขัดในช่วงเวลาใดบ้าง ทำให้สามารถวางแผนการเดินทางได้แม่นยำมากขึ้น ความรู้เกี่ยวกับเส้นทางในการเดินทางจากบ้านมายังที่ทำงานของผู้เขียนจึงเป็นความรู้ที่ได้มาจากการประสบการณ์

การใช้ประสบการณ์ส่วนตัวอาจมองอีกลักษณะหนึ่งได้ว่าเป็นการลองถูกลองผิด (Trial and Error) (บุญธรรม กิจปริดาภิสุทธิ, 2549: 7) การใช้วิธีการนี้ในการแสวงหาความรู้ ความจริง เป็นวิธีหนึ่งที่พบเห็นได้บ่อยในชีวิตประจำวันของมนุษย์ อย่างไรก็ตามการเรียนรู้จากประสบการณ์ส่วนตัวมีข้อจำกัด คือ 1) คนแต่ละคนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นในสถานการณ์เดียวกัน คน ๆ หนึ่งอาจพิจารณาหรือตีความไปอย่างหนึ่ง ขณะที่คนอีกคนกลับพิจารณาไปอีกอย่าง เช่น หากให้คนสองคนพิจารณาภาพป่าแล้วบรรยายความรู้สึกส่วนตัว คน ๆ หนึ่งอาจนึกถึงความน่ารื่นรมย์ ผ่อนคลาย จินตนาการถึงเสียงนกร้อง สายลมเย็นสบาย เสียงน้ำตก ขณะที่อีกคนอาจนึกถึงภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากป่า เช่น พบเสือ โจรป่า หรือสิ่งลึกลับ เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นผลพวงมาจากประสบการณ์ของคนที่แตกต่างกัน และ 2) นอกจากนี้หลายเรื่องมนุษย์เราก็ไม่สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของตนเองได้ เช่น คงเป็นไปได้ยากที่เด็กจะเรียนรู้การถอดรอกที่สอด้วยตนเอง (Ary, Jacobs, Razavieh & Sorensen, 2006: 2) เป็นต้น

² ในประเด็นวิธีการในการเข้าถึงความรู้ หรือได้มาซึ่งรู้นั้น เป็นประเด็นที่หนังสือ/ตำราทางด้านระเบียบวิธีวิจัยกล่าวถึงกันค่อนข้างมากหลากหลายเล่ม การจัดแบ่งหมวดหมู่ประเด็นของวิธีการได้มาซึ่งรู้นั้นอาจมีความเหมือนและแตกต่างกันบ้างในแต่ละเล่ม บางเล่มอาจนักวิชาการต่างประเทศเพียงคนเดียว บางเล่มเล่าโดยไม่ได้อ้างงานใด สำหรับในประเด็นนี้ผู้เขียนเลือกเขียนจัดแบ่งประเด็นจากการศึกษางานหลายเล่มในภาพรวม และนำมาเรียบเรียงเล่าโดยอ้างอิงบรรดางานเหล่านั้นซึ่งมีได้ยัดจากเล่มใดเล่มหนึ่งเป็นหลัก

2. จากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีอำนาจหน้าที่ (Experts and Authorities)³ การได้มาซึ่งความรู้ ความจริงจากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีอำนาจหน้าที่ซึ่งอาจเรียกรวม ๆ ว่า “ผู้รู้” นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้บ่อยในชีวิตประจำวัน มนุษย์เรามักจะยอมรับ หรือเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกเพราะคน ๆ นั้นเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญหรือเป็นผู้ที่มีอำนาจในตำแหน่งในเรื่องนั้น ๆ (Neuman, 2014: 5) เช่น การได้ความรู้จากพ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน หัวหน้างาน หรือผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ หากเราปวดฟัน ก็มักจะไปพบผู้รู้ทางด้านฟัน (ทันตแพทย์) หากอยากรู้วิธีการทำอาหารให้อร่อยก็ไปพบผู้รู้ทางด้านอาหาร (พ่อครัว หรือแม่ครัว) หากอยากรู้เกี่ยวกับการเมืองก็ไปฟังบรรยายจากผู้รู้ทางการเมือง (เช่น อาจารย์ทางด้านรัฐศาสตร์ หรือนักการเมือง) หากอยากรู้เรื่องกฎหมายก็ไปสอบถามนักกฎหมาย (เช่น ทนายความ อัยการ ผู้พิพากษา หรืออาจารย์ด้านนิติศาสตร์) โดยที่การได้มาซึ่งความรู้จากผู้รู้ไม่จำเป็นต้องเป็นการไปฟัง หรือสนทนากับตัวผู้รู้โดยตรงเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึงช่องทางการสื่อสารอื่น ๆ ที่ได้มาจากการถ่ายทอดโดยผู้รู้ด้วย เช่น จากหนังสือ ตำรา บทความ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แผ่นพับ เอกสารเผยแพร่ของรัฐบาล อินเทอร์เน็ต และช่องในยูทูบ

การได้มาซึ่งความรู้ ความจริง จากผู้รู้ เป็นเมนูลัดแบบหนึ่งในการทำให้เราได้มาซึ่งความรู้ในเวลาอันรวดเร็ว แต่มีข้อพึงระวังคือคนส่วนใหญ่มักเลือกที่จะเชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้มีอำนาจหน้าที่โดยไม่มีข้อกังขา ทั้ง ๆ ที่ความรู้ที่ได้อาจจะผิดก็ได้ (Ary, Jacobs, Razavieh & Sorensen, 2006: 4) ซึ่งความผิดพลาดนั้นอาจเกิดจากผู้รู้ไม่รู้เรื่องนั้นจริง (หรือสำคัญผิด) เช่น หากสืบค้นไปในอดีต Aristotle นักปราชญ์คนสำคัญเชื่อว่าผู้หญิงมีฟันมากกว่าผู้ชาย หรือ Ptolemy เชื่อว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล (สุรศักดิ์ อมรรัตนศักดิ์, 2555: 5) นอกจากนี้ความรู้ที่ผิดยังอาจเกิดจากเจตนาของผู้รู้ในการบิดเบือนเพื่อให้เกิดการรับรู้ไปในทิศทางที่ตนต้องการก็เป็นได้

ตัวอย่างหนึ่งที่อาจเข้าข่ายลักษณะนี้ คือ ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ลิขิต อีรวะกิน (2554: 8-12) อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านรัฐศาสตร์ของไทย ได้อธิบายไว้ในหนังสือ “วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย” ว่ามีแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยมากถึง 6 สำนัก คือ 1) สำนักกรมพระยาดำรง เป็นแนวทางการศึกษาแบบวิเคราะห์โดยรวมศูนย์อยู่ที่ประวัติศาสตร์ของกษัตริย์และสถาบันกษัตริย์ มีเป้าหมายเพื่อยกย่องสรรเสริญมหาราชพระองค์ต่าง ๆ รวมถึงพระองค์ในฐานะสมเด็จพระเจ้าฟ้าทรงมองประวัติศาสตร์การเมืองอย่างไร 2) สำนักแบบเรียน มีจุดเน้น

³ หัวข้อนี้นักวิชาการบางท่าน เช่น บุญชม ศรีสะอาด (2545: 12) และ มนัส สุวรรณ (2544: 2) จะแยกหัวข้อในการอธิบาย โดยแปล Authority ว่าผู้มีอำนาจ ซึ่งมีความแตกต่างจาก Expert ซึ่งแปลว่าผู้เชี่ยวชาญ กล่าวคือ ผู้มีอำนาจอาจยกตัวอย่างเช่น ผู้นำท้องถิ่น นักบวช หรือผู้มีชื่อเสียง ขณะที่ผู้เชี่ยวชาญจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง เช่น นักดาราศาสตร์เชี่ยวชาญเรื่องดวงดาว พ่อครัวเชี่ยวชาญเรื่องอาหาร เป็นต้น สำหรับผู้เขียนขออธิบายรวม ๆ กัน เช่นเดียวกับ Neuman (2014: 5) Ary, Jacobs, Razavieh and Sorensen (2006: 2) และ ศุภชัย ยาวะประภาส (2544: 3) เป็นต้น

ตรงการให้ข้อมูลและใช้ประกอบการเรียนการสอน โดยเน้นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของราชอาณาจักรและมหาราชวงศ์ต่าง ๆ มีเป้าหมายให้ตีความประวัติศาสตร์เพื่อยกย่องความรุ่งเรืองในอดีต เพื่อให้ประชาชนไทยหวงกลับไปได้อย่างภาคภูมิใจ และรู้สึกผูกพันกับระบบปัจจุบันไปด้วยพร้อมกัน 3) สำนักชาตินิยม (นำโดยหลวงวิจิตรวาทการ) มุ่งเน้นความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยและชนเผ่าไทย โดยมีเป้าหมายในการปลุกฝังลัทธิชาตินิยม หรือชาตินิยมทางวัฒนธรรมให้แก่ประชาชน ให้ประชาชนเกิดความรักชาติ 4) สำนักมาร์กซิสต์ (นำโดยจิตร ภูมิศักดิ์) โจมตีระบบอำนาจและโจมตีสำนักประวัติศาสตร์ไทยของกรมกระยาตำรงและสำนักดั้งเดิมอื่น ๆ โดยตรง 5) สำนักแนวทางการศึกษาใหม่ สำนักนี้เน้นการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์อย่างวิตรัฐวิสัย มองประวัติศาสตร์ว่าเป็นศาสตร์ที่มีคุณค่าในตัวเอง ไม่ใช่เครื่องมือในการปลุกฝังทัศนคติทางสังคม การยกย่องสรรเสริญหรือลัทธิชาตินิยม และ 6) สำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง เป็นสำนักที่รับเอาการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์มาใช้ แต่เน้นในมิติด้านเศรษฐกิจเป็นหลักและด้านการเมืองเป็นรอง

จากตัวอย่างของสำนักต่าง ๆ (ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นผู้รู้) ที่อธิบายหรือให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย จะเห็นได้ว่าต่างมีจุดเน้นหรือเป้าหมายในการอธิบายประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน หากผู้ศึกษาไม่ตระหนักในเรื่องนี้ให้ดี เลือกที่จะเชื่อเพราะเห็นว่าเป็นความรู้ที่อธิบายโดยผู้รู้ อาจทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความรู้ ความจริง ได้อย่างรอบด้าน ดังคำกล่าวของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (อ้างถึงในไทย อี-นิวส์, 2558) ว่า “ถ้าคุณไม่รู้ประวัติศาสตร์ คุณตาบอดหนึ่งข้าง แต่ถ้าคุณเชื่อประวัติศาสตร์ (ฉบับ ก.ศึกษาธิการ) คุณก็ตาบอดทั้งสองข้าง”

ภาพที่ 1.1 ศ.ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กับคำกล่าวเรื่องการเชื่อประวัติศาสตร์

ที่มา : ไทย อี-นิวส์ (2558)

ดังนั้นจากกรณีที่ยกมาจะเห็นได้ว่า ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้รู้ อาจไม่ถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริงก็เป็นได้

3. จากการหยั่งรู้ (Intuition)⁴ เป็นวิธีการได้มาซึ่งความรู้จากความรู้สึก หรือแรงบันดาลใจ อะไรบางอย่างในใจของเรา แบบแวบเข้ามาในสมอง หรือแบบฉุดคิดและเกิดขึ้นโดยฉับพลัน ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ในเชิงเหตุผล (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2549: 5; สุทธิติ ชัดติยะ และ วิไลลักษณ์ สุวจิตตานนท์, 2554: 2; สุนทร โคตรบรรเทา, 2553: 33) รวมถึงความสามารถในการคาดการณ์ว่า จะมีเหตุการณ์ หรือสภาพการณ์เกิดขึ้นในอนาคตโดยไม่อาศัยหลักฐานที่ปรากฏ (มนัส สุวรรณ, 2544: 2) กล่าวได้ว่า การหยั่งรู้เป็นเสมือนสิ่งที่มนุษย์เราสามารถรู้ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้อง มีใครมาสอน เป็นสัญชาตญาณ หรือสามัญสำนึกที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคน (สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และ จาตุรนต์ ชุติธพงษ์, 2560: 128) ตัวอย่างการได้มาซึ่งความรู้ประเภทนี้ ได้แก่ การที่เรา พบคนแปลกหน้าในครั้งแรกและรู้สึกได้ว่าคน ๆ นั้นเป็นคนดี น่าคบหา หรือการที่หมอดูรู้อนาคตว่า ดวงชะตาของบ้านเมืองหรืออนาคตของนักการเมืองจะเป็นอย่างไร หรือแม้กระทั่งกรณีของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ในขณะที่ทรงนั่งบำเพ็ญเพียรใต้ต้นศรีมหาโพธิ์

ภาพที่ 1.2 หมอดูอิทธิกับการหยั่งรู้

ที่มา : ที นิวส์ (2560)

⁴ Intuition นอกจากจะแปลว่า “การหยั่งรู้” แล้ว ยังอาจแปลอย่างอื่นได้อีก เช่น “สัญชาตญาณ” “การเห็นเองทันที” “ญาณ” หรือ “ปรีชาญาณ” เป็นต้น

ปัญหาเกี่ยวกับการได้มาซึ่งความรู้ ความจริง จากการหยั่งรู้ คือ อคติจากความรู้สึกและแรงบันดาลใจซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ของเรา อาจทำให้เราสรุปผลที่ผิดพลาด (Cozby, 2009: 4) จากความเป็นจริง อีกทั้งความรู้ใหม่ที่ได้จากการหยั่งรู้นั้น ยากต่อการพิสูจน์หรือยืนยันได้ว่าสิ่งนั้นเป็นความจริง หรือเป็นเพียงความรู้สึกของผู้หยั่งรู้เท่านั้น จึงกล่าวได้ว่า ความรู้ที่เกิดจากวิธีการนี้มีความถูกต้องและเชื่อถือได้ต่ำ และมักไม่ได้รับความเชื่อถือ (มนัส สุวรรณ, 2544: 2; ศิริพร จิรวฒน์กุล, 2553: 11)

4. จากการใช้ความเห็นพ้องร่วมกับผู้อื่น (Agreement with Others) มนุษย์เราอาจใช้ความคิดเห็นของผู้อื่นในการตรวจสอบความถูกต้อง หรือค้นหาความจริงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ตนรับรู้ได้ การตรวจสอบความจริงด้วยวิธีการนี้จะช่วยให้เราสามารถจัดสิ่งที่ไม่ใช่ความจริงออกไปได้ (Fraenkel, Wallen & Hyun, 2019: 4) เช่น เมื่อนายแบงค์ไปรับประทานอาหารแห่งหนึ่งกับเพื่อน และรู้สึกว่าพิซซ่าไม่อร่อย นายแบงค์อาจถามเพื่อนที่ไปทานด้วยกันว่า คิดเหมือนกันหรือไม่ว่าพิซซ่าร้านนี้ไม่อร่อย หากเพื่อนคิดเห็นไม่ตรงกับนายแบงค์ จะทำให้นายแบงค์ทราบว่าไม่อาจสรุปได้อย่างแท้จริงว่า พืชชาร้านนี้ไม่อร่อย แต่หากเพื่อนมีความคิดเห็นสอดคล้องกับนายแบงค์ อาจนำไปสู่การสรุปเป็นความจริงเกี่ยวกับพิซซ่าร้านนี้ว่าไม่อร่อย และยังมีคนเห็นพ้องร่วมกันมากเท่าไร ยิ่งเป็นการตรวจสอบเพื่อยืนยันความจริงเกี่ยวกับสิ่งที่บุคคลนั้น ๆ รับรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นได้

ในทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น มีฐานคิดว่าการตัดสินใจโดยประชาชนส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะเป็นสิ่งที่ดีมากกว่าการตัดสินใจโดยคนส่วนน้อย ซึ่งหมายความว่าเสียงข้างมากมีโอกาที่จะถูกมากกว่าเสียงข้างน้อย (สมบัติ อารงธัญวงศ์, 2547: 251) หากพิจารณาในแง่นี้ ถือได้ว่าเป็นการได้มาซึ่งความรู้ความจริงจากการใช้ความเห็นพ้องร่วมกับผู้อื่น อย่างไรก็ตามแม้ระบอบประชาธิปไตยจะยึดหลักเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ แต่จะต้องเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย โดยให้สิทธิเสียงข้างน้อยในการแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นการควบคุม กำกับ และตรวจสอบเจตนารมณ์ในการตัดสินใจของฝ่ายเสียงข้างมากว่า เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมอย่างแท้จริงหรือไม่ (สมบัติ อารงธัญวงศ์, 2547: 270) และอันที่จริงเสียงข้างมากก็มีได้เป็นหลักประกันว่า การตัดสินใจ หรือการได้มาซึ่งความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องเสมอไป

สำหรับการบริหารรัฐกิจ หรือการบริหารองค์การนั้น สิ่งหนึ่งที่ต้องพึงระมัดระวังจากการใช้ความเห็นพ้องร่วมกับผู้อื่น Irving L. Janis (1971: 186) ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาดังกล่าว ซึ่งเรียกว่า การคิดตามกลุ่ม (Groupthink) กล่าวคือ การที่บุคคลยึดตามความคิดเห็นของกลุ่มจนขาดการวิเคราะห์ทางเลือกที่เหมาะสมหรือที่ดีที่สุดในการดำเนินการ และความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่อาจไปกลบหรือเอาชนะ (Override) เสียงส่วนน้อย โดยที่เสียงส่วนน้อยไม่ต้องการทำลายบรรยากาศของ

ความเห็นพ้องต้องกันนั้น แต่ผลลัพธ์ที่ได้จากการคิดตามกลุ่ม คือ การได้มาซึ่งความรู้หรือแนวทางที่อาจจะไม่ใช่แนวทางที่ดีที่สุดสำหรับการ

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าปัญหาของการได้มาซึ่งความรู้ ความจริง โดยวิธีการใช้ความเห็นพ้องร่วมกันกับผู้อื่นนั้น ความรู้ที่ได้อาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกเสมอไป การใช้เสียงส่วนใหญ่ที่เห็นพ้องร่วมกันมิได้เป็นหลักประกันว่าสิ่งนั้นจะเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่ถูกต้องเสมอไป

5. จากการใช้เหตุผล (Reasoning) การใช้เหตุผล จำแนกได้เป็น 2 วิธี คือ วิธีแบบนิรนัย และวิธีแบบอุปนัย ดังนี้

5.1 การใช้เหตุผลแบบวิธีนิรนัย หรือแบบวิธีอนุมาน (Deductive Method) เป็นวิธีการได้มาซึ่งความรู้ ความจริง โดยการสรุปจากข้อเท็จจริงใหญ่ที่เชื่อถือได้ไปสู่ข้อเท็จจริงย่อย วิธีการนี้ Aristotle นักปรัชญาการเมืองสมัยกรีกโบราณ ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาของวิชารัฐศาสตร์ เป็นผู้คิดค้นขึ้น เรียกว่าซิลลอลจิสซึม (Syllogism) ซึ่งเป็นกระบวนการคิดค้นจากข้อเท็จจริงทั่ว ๆ ไป ไปสู่เรื่องหรือเท็จจริงที่เฉพาะเจาะจง วิธีการนี้ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ 1) ข้อเท็จจริงใหญ่ (Major Premise) 2) ข้อเท็จจริงย่อย (Minor Premise) และ 3) ข้อสรุป (Conclusion) (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543: 2; ศิริพงษ์ เสงายาน, 2546: 10; สีน พันธุ์พินิจ, 2551: 13-14)

ตารางที่ 1.1 ตัวอย่างการใช้เหตุผลแบบนิรนัย

ตัวอย่างการใช้เหตุผลแบบวิธีนิรนัย		
ตัวอย่างที่ 1	ข้อเท็จจริงใหญ่ (Major Premise) ข้อเท็จจริงย่อย (Minor Premise) ข้อสรุป (Conclusion)	การรับราชการเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงในงาน กันต์รับราชการ กันต์มีความมั่นคงในงาน
ตัวอย่างที่ 2	ข้อเท็จจริงใหญ่ (Major Premise) ข้อเท็จจริงย่อย (Minor Premise) ข้อสรุป (Conclusion)	เยาวชนไทยไม่ชอบรัฐบาล นานาเป็นเยาวชนไทย นานาไม่ชอบรัฐบาล
ตัวอย่างที่ 3	ข้อเท็จจริงใหญ่ (Major Premise) ข้อเท็จจริงย่อย (Minor Premise) ข้อสรุป (Conclusion)	คนไทยขี้เกรงใจ พัชราเป็นคนไทย พัชราขี้เกรงใจ

ปัญหาของการใช้เหตุผลแบบวิธีนิรนัยมีข้อบกพร่องอย่างน้อย 2 ประการ (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543: 3; บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2549: 8-9) คือ ประการแรก ข้อสรุปที่ได้ อาจไม่เป็นจริงเสมอไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากข้อเท็จจริงใหญ่ไม่ได้มีลักษณะเป็นจริงเช่นนั้นในลักษณะเป็นการทั่วไป เช่น จากข้อเท็จจริงใหญ่ที่ว่าคนไทยขี้เกรงใจนั้น นำไปสู่การพิจารณาว่าพัชราเป็นคนไทย ดังนั้น

จึงได้ข้อสรุปว่าพัชราจะขี้เกรงใจ อาจไม่ถูกต้องเสมอไป เนื่องจากข้อเท็จจริงใหญ่ที่ว่า คนไทยขี้เกรงใจนั้น ไม่ได้เป็นข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและใช้ได้กับคนไทยทุกคนเป็นการทั่วไป ประการที่สอง แม้ว่าข้อเท็จจริงใหญ่จะเป็นข้อเท็จจริงที่ถูก แต่ข้อเท็จจริงย่อยที่นำไปพิจารณาเพื่อการได้ข้อสรุปที่เป็นความรู้ใหม่นั้นก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ได้ว่า มิใช่ความรู้ใหม่แต่อย่างใด เป็นเพียงความรู้ย่อย ๆ ของความรู้เดิมที่รู้มาอยู่ก่อนแล้วนั่นเอง

5.2 การใช้เหตุผลแบบวิธีอุปนัย หรือแบบวิธีอุปมาน (Inductive Method) เป็นการได้มาซึ่งความรู้ ความจริง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อเท็จจริงย่อย ๆ หลายข้อเท็จจริงแล้วนำไปสู่การสรุปผลรวม การใช้เหตุผลแบบอุปนัยมี 3 แบบ คือ

5.2.1 การอุปนัยแบบสมบูรณ์ (Perfect Inductive Method) เป็นการแสวงหาความรู้จากการรวบรวมข้อเท็จจริงย่อย ๆ จากทุกหน่วยของประชากร ภายใต้ขอบเขตของเรื่องนั้น ๆ แล้วจึงนำไปสู่การสรุปรวมส่วนใหญ่ (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543: 3; สุทธิติ ชัดติยะ และ วิไลลักษณ์ สุวจิตตานนท์, 2554: 4) เช่น หากต้องการทราบว่าเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงานเขตบางกะปิ สำเร็จการศึกษามาจากสถาบันการศึกษาใดบ้าง ก็ต้องสอบถามจากบุคลากรทั้งหมดว่า แต่ละคน สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาใดกันบ้าง แล้วจึงนำไปสู่การสรุปรวมว่า เจ้าหน้าที่สำนักงานเขตบางกะปิ สำเร็จการศึกษามาจากสถาบันการศึกษาใดบ้าง ข้อจำกัดของการแสวงหาความรู้ด้วยการอุปนัยแบบสมบูรณ์คือ หากมีประชากรจำนวนมากจะเป็นการยากต่อการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อเท็จจริงย่อย ๆ ทั้งหมด เช่น หากต้องการทราบว่าคนไทยพึงพอใจต่อการบริหารจัดการของรัฐในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่หรือไม่นั้น หากใช้การอุปนัยแบบสมบูรณ์ ผู้ต้องการแสวงหาความรู้ในเรื่องนี้ ต้องไปเก็บข้อมูลจากคนไทยทุกคนทั่วประเทศ ซึ่งเป็นไปได้ยากในเชิงปฏิบัติ

5.2.2 การอุปนัยแบบไม่สมบูรณ์ (Imperfect Inductive Method) เป็นการแสวงหาความรู้จากการรวบรวมข้อเท็จจริงย่อย ๆ จากบางส่วนของประชากร แล้วนำไปสู่การสรุปรวมส่วนใหญ่ เช่น จากกรณีตัวอย่างที่ยกไปหากไปสอบถามจากเจ้าหน้าที่ไม่ครบทุกคน เช่น 10 คน หรือ 20 คน เป็นต้น ว่า สำเร็จการศึกษามาจากสถาบันการศึกษาใด ก็จะเข้าข่ายการแสวงหาความรู้โดยใช้เหตุผลแบบอุปนัยแบบไม่สมบูรณ์

ตัวอย่างการใช้เหตุผลแบบอุปนัยแบบไม่สมบูรณ์

ข้อเท็จจริงย่อยที่ 1 ณัฐ ทำผลงานต่ำกว่ามาตรฐาน ถูกเจ้านายเรียกไปตำหนิ

ข้อเท็จจริงย่อยที่ 2 พลอย ทำผลงานต่ำกว่ามาตรฐาน ถูกเจ้านายเรียกไปตำหนิ

ข้อเท็จจริงย่อยที่ 3 ป้อง ทำผลงานต่ำกว่ามาตรฐาน ถูกเจ้านายเรียกไปตำหนิ

สรุปได้ว่า คนที่ทำผลงานต่ำกว่ามาตรฐานจะถูกเจ้านายเรียกไปตำหนิ

5.2.3 การอุปนัยแบบเบโคเนียน (Baconian Induction) เป็นวิธีการที่ Francis Bacon (อ้างถึงใน พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2531: 5; บุญชม ศรีสะอาด, 2545: 12; ศิริพงษ์ เสาภายน, 2546: 10-11; กาสัก เต๊ะขันหมาก, 2553: 14-15) เสนอว่า การตรวจสอบข้อมูลควรศึกษาลักษณะต่าง ๆ ของข้อเท็จจริงย่อย ๆ อย่างละเอียด โดยใช้การสังเกตตรวจนับโดยตรง แล้วนำข้อมูลย่อยมาจัดหมวดหมู่ใหม่ โดยพิจารณา 3 กรณี คือ ส่วนที่เหมือนกัน (Positive Instances) ส่วนที่ต่างกัน (Negative Instance) และส่วนที่เปลี่ยนแปลงไป (Alternative Instance) จากนั้นจึงลงสรุปความเห็นจึงจะได้ความรู้ ความจริงใหม่

ตารางที่ 1.2 ตัวอย่างการใช้เหตุผลแบบอุปนัยแบบเบโคเนียน

บุคคล		เหตุการณ์/การกระทำ	ผลลัพธ์
ข้อเท็จจริงย่อยที่ 1	นิว	ไม่เคยขาดงาน ทำผลงานได้ต่ำกว่ามาตรฐาน สนิทกับหัวหน้า	ไม่ได้เลื่อนขั้น
ข้อเท็จจริงย่อยที่ 2	แคน	ขาดงานบ้าง ทำผลงานได้สูงกว่ามาตรฐาน ไม่สนิทกับหัวหน้า	ได้เลื่อนขั้น
ข้อเท็จจริงย่อยที่ 3	ดิว	ไม่เคยขาดงาน ทำผลงานได้สูงกว่ามาตรฐาน ไม่สนิทกับหัวหน้า	ได้เลื่อนขั้น
ข้อเท็จจริงย่อยที่ 4	ดาว	ขาดงานบ้าง ทำผลงานได้ต่ำกว่ามาตรฐาน สนิทกับหัวหน้า	ไม่ได้เลื่อนขั้น
ข้อเท็จจริงย่อยที่ 5	ปั้น	ไม่เคยขาดงาน ทำผลงานได้สูงกว่ามาตรฐาน สนิทกับหัวหน้า	ได้เลื่อนขั้น
จากการวิเคราะห์ส่วนที่เหมือน ส่วนที่ต่าง และส่วนที่เปลี่ยนไป นำไปสู่การสรุปเป็นความรู้ใหม่ที่เป็นความรู้รวม ๆ (ข้อเท็จจริงใหญ่) ได้ว่า คนที่ทำผลงานได้สูงกว่ามาตรฐาน จะได้เลื่อนขั้น			

ข้อจำกัดอย่างหนึ่งของการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการอุปนัยแบบไม่สมบูรณ์และแบบเบโคเนียน คือ ปัญหาอันเนื่องมาจากการไม่ได้เก็บข้อมูลจากทุกหน่วยประชากร ความรู้ที่ได้มาจากการเก็บข้อเท็จจริงย่อย ๆ เฉพาะบางส่วนของประชากรจึงอาจไม่ตรงกับความรู้ที่แท้จริงที่จะได้จากการเก็บรวบรวมจากประชากรทั้งหมด

6. การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method)

คนส่วนใหญ่เมื่อได้ยินคำว่า “วิทยาศาสตร์” หรือ “Science” มักจินตนาการถึงห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมีหลอดทดลอง มีอุปกรณ์ทางอิเล็กทรอนิกส์ มีกล้องจุลทรรศน์ และมีนักวิทยาศาสตร์ที่ใส่เสื้อคลุมสีขาว สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นเพียงอุปกรณ์ที่ใช้ในการทดลองทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) เท่านั้น (เช่น สาขาทางเคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา และสัตววิทยา) (Neuman, 2014: 8) แท้จริงแล้ว คำว่าวิทยาศาสตร์นั้น กินความกว้างกว่าเฉพาะการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) ตามที่หลายคนเข้าใจกัน การศึกษาทางด้าน

สังคม (ซึ่งรวมถึงรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ด้วย) ก็เป็นวิทยาศาสตร์ได้ คือ ศึกษาโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ทั้งนี้การแสวงหาความรู้ ความจริงทางวิทยาศาสตร์นั้น ต้องตั้งต้นจากการยอมรับก่อนว่าปรากฏการณ์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นย่อมมีสาเหตุ และถ้าสาเหตุเป็นอย่างนี้ทำให้เกิดปรากฏการณ์อย่างนั้นตามมาจะเป็นอย่างอื่นไม่ได้ (วิทช์ วิสวเวทย์, 2547: 84) วิธีการทางวิทยาศาสตร์ เน้นการใช้เหตุผลและการทดสอบเชิงประจักษ์ (Empirical Verification) ความรู้ที่ได้มาโดยวิธีนี้จะได้รับการตรวจสอบความถูกต้องในทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดความมั่นใจและแน่ใจได้ว่า ความรู้ที่ได้มาไม่ได้ยึดติด หรือขึ้นกับตัวบุคคลผู้แสวงหาความรู้ (ศุภชัย ยาวะประภาฯ, 2544: 5)

หากทำความเข้าใจแบบรวบรัดตัดตอนเกี่ยวกับการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการได้มาซึ่งความรู้ ความจริงแล้ว กล่าวได้ว่า เริ่มต้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดย Charles Darwin นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญได้เสนอวิธีการแสวงหาความรู้ ความจริง โดยนำเอาวิธีการนิรนัยของ Aristotle และวิธีการอุปนัยของ Francis Bacon มารวมกันเรียกว่า วิธีนิรนัยและอุปนัย (Deductive – Inductive Method) ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการนี้ต่อมา John Dewey ให้การสนับสนุนและตั้งชื่อว่า “Reflective Thinking” (อาจแปลได้ว่าวิธีการคิดแบบใคร่ครวญรอบคอบ) โดยเขียนในหนังสือที่ชื่อว่า How We Think (ค.ศ. 1910) ต่อมาได้กลายมาเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่า เป็นวิธีการที่มีระบบแบบแผน และเป็นวิธีการหาแสวงหาความรู้ ความจริง ที่เชื่อถือได้มากที่สุด (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2531: 5-7; นิภา ศรีไพโรจน์, 2531: 14; ศิริพงษ์ เสาภายน, 2546: 12; พรณิ ลิกิจวัฒน์, 2553: 5) เมื่อเทียบกับวิธีการแสวงหาความรู้ ความจริง ด้วยวิธีอื่น ๆ

วิธีการทางวิทยาศาสตร์มีหลักการว่าเมื่อต้องการหาความรู้ ความจริงในเรื่องใด ๆ จะต้องกำหนดปัญหา หรือคำถามในเรื่องนั้น ๆ ก่อน แล้วใช้วิธีการนิรนัยเดาคำตอบของปัญหานั้นไว้ล่วงหน้า หรือเป็นการกำหนดสมมติฐานวิจัย จากนั้นจึงใช้วิธีการอุปนัยในการศึกษาหาคำตอบจากข้อเท็จจริงย่อย ๆ จากสมาชิกประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหน่วย เพื่อยืนยันหรือปฏิเสธสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งในที่สุดจะได้ข้อสรุปที่เป็นความรู้ หรือข้อเท็จจริงใหม่ขึ้นมา (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2549: 10) อาจสรุปขั้นตอนการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้⁵

⁵ ในความเป็นจริงนักวิชาการอาจแบ่งขั้นตอนการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์แตกต่างไปจากที่กล่าวข้าง แต่ผู้เขียนยึดการแบ่งตามนักวิชาการส่วนใหญ่ซึ่งแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน อาทิ Gay, Mills and Airasian (2014: 5) พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2531: 7) นิภา ศรีไพโรจน์ (2531: 15) บุญชม ศรีสะอาด (2545: 13) ศิริพงษ์ เสาภายน (2546: 12) สีน พันธุ์พินิจ (2551: 16) อรุณี อ่อนสวัสดิ์ (2551: 8-9) สุรศักดิ์ อมรัตนศักดิ์ (2555: 10) และ ศุภชัย ศุภผล (2564: 9-10) เป็นต้น

ขั้นที่ 1 การกำหนดปัญหา (Identify the Problem) ในขั้นแรกนี้ ผู้แสวงหาความรู้ความจริง จะสังเกตและพิจารณาถึงความรู้ ความจริง เกี่ยวกับเรื่องราว หรือปรากฏการณ์ที่ตนต้องการทราบว่า ต้องการทราบความรู้ หรือความจริง ในเรื่องใดกันแน่ โดยการกำหนดปัญหาให้ชัดเจนว่าเป็นปัญหาในเรื่องใด และมีขอบเขตกว้างขวางเพียงใด

ขั้นที่ 2 การกำหนดสมมติฐาน (Formulation of Hypotheses) ในขั้นนี้เป็นการคาดคะเนคำตอบล่วงหน้าต่อปัญหาที่ต้องการทราบว่า คำตอบที่ได้จากการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์นั้น น่าจะเป็นเช่นไร

ขั้นที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล (Collection of Data) ในขั้นนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือที่ได้พัฒนาขึ้น เช่น แบบทดสอบ แบบสังเกต แบบสอบถาม หรือแบบสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data) ในขั้นนี้ จะนำข้อมูลที่ได้จากขั้นก่อนหน้า มาทำการจัดระเบียบและวิเคราะห์ถึงผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นเช่นไร

ขั้นที่ 5 การสรุปผล (Conclusion) หลังจากที่ได้ผลการวิเคราะห์แล้ว ในขั้นนี้จะนำผลวิเคราะห์ที่ได้มาสรุป เพื่อยืนยันหรือปฏิเสธสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ตั้งแต่ต้น

ด้วยข้อบกพร่องของวิธีการแสวงหาความรู้ ความจริง วิธีอื่น ๆ ทำให้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้รับการยอมรับว่า เป็นวิธีการที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือมากกว่าวิธีการอื่น ๆ เพราะวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั้นสามารถที่จะพิสูจน์ได้ (Verifiability) ความเป็นระบบ (System)⁶ และมีความสากลหรือใช้ได้เป็นการทั่วไป (Generalization) (สิทธิพันธ์ พุทธหนู, 2553: 18) โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ การพรรณนาหรือบรรยาย (Description) การอธิบาย (Explanation) การทำนาย (Prediction) (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545: 20-21) และการควบคุม (Control) (Kerlinger, 1986: 9; บุญธรรม จิตตอนันต์, 2546: 7; ปกรณ์ ศิริประกอบ, 2564) ยิ่งวิทยาศาสตร์มีความเจริญขึ้นเท่าใด ความแม่นยำในการทำนายเหตุการณ์และควบคุมธรรมชาติก็มากขึ้นเท่านั้น (วิทย์ วิศวเวทย์, 2547: 84)

⁶ คำว่าระบบ (Systematic) คือ มีการรวบรวมจัดแบ่งให้อยู่ในแบบแผนหรือโครงสร้างที่ช่วยให้เข้าใจได้ง่าย แสดงสัมพันธ์ภาพให้เห็นได้อย่างชัดเจน (สิทธิพันธ์ พุทธหนู, 2553: 17) หรือมีลำดับขั้นตอนการดำเนินงานอย่างชัดเจน (พงษ์เทพ สันติกุล, 2561: 5)

สังคมศาสตร์กับความเป็นวิทยาศาสตร์ : รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมศาสตร์

อันที่จริงแล้ววิทยาศาสตร์ ซึ่งอาจเรียกสั้น ๆ ว่าศาสตร์ (Science) ในโลกใบนี้อาจแบ่งอย่างกว้างสุดได้เป็น 3 หมวด ตามที่องค์การ UNESCO ได้จัดแบ่งไว้ (จิโรชค วีระสย, 2562: 32; บุญธรรม จิตต์อนันต์, 2546: 5-6; สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และ ชาย สัญญาวิวัฒน์, 2551: 5-9; ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2556: 2-8) ดังนี้

1. มนุษยศาสตร์ (Humanities) เป็นหมวดวิชาที่เกิดขึ้นมาในโลกก่อนหมวดวิชาอื่น และเป็นความรู้พื้นฐานให้กับวิทยาศาสตร์ที่ก่อเกิดตามมา โดยศึกษาถึงโลกภายในของมนุษย์ อันได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด จริยธรรม คุณค่า หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เป็นมนุษย์ประเสริฐ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หมวดวิชานี้สามารถแบ่งแยกย่อยได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) มนุษยศาสตร์บริสุทธิ์ ได้แก่ ปรัชญา ศาสนา ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วรรณคดี และศิลปะ และ (2) มนุษยศาสตร์ประยุกต์ ได้แก่ ภาษาอังกฤษสำหรับการโฆษณา ศาสนาในชีวิตประจำวัน ปรัชญาการดำเนินชีวิต และ ศิลปะการแสดง (กวี รักชน, 2543ก: 5; ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2556: 2; จิโรชค วีระสย, 2562: 32) หมวดวิชามนุษยศาสตร์นั้นมีลักษณะเฉพาะตัว คือ เป็นความรู้นามธรรม แต่ละสาขาวิชามีขอบเขตกว้างขวาง วิธีการศึกษาจะเน้นพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งอย่างเจาะจง หรือเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยยึดหลักอัตวิสัยเป็นหลัก (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และ ชาย สัญญาวิวัฒน์, 2551: 5)

2. วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) เป็นหมวดวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต เช่น พืช สัตว์ รวมทั้งมนุษย์ (เน้นหนักทางด้านกายภาพ) และสิ่งไม่มีชีวิต (เช่น น้ำ หิน ดิน อากาศ และแร่ธาตุ) หมวดวิชานี้สามารถแบ่งแยกย่อยได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ได้แก่ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ธรณีวิทยา โลหวิทยา พฤกษศาสตร์ และสัตวศาสตร์ เป็นต้น และ (2) วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ได้แก่ แพทยศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ วิศวกรรมสิ่งแวดล้อม วิศวกรรมบริการ เกษตรศาสตร์ สัตวแพทยศาสตร์ โภชนาการศาสตร์ และสาธารณสุขศาสตร์ เป็นต้น (กวี รักชน, 2543ก: 5; ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2556: 4; จิโรชค วีระสย, 2562: 32) หมวดวิชาวิทยาศาสตร์ธรรมชาตินั้นมีลักษณะเฉพาะ คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติศึกษาโดยใช้หลักวัตถุวิสัยอย่างเคร่งครัด และยึดหลักประจักษ์นิยม อันเป็นลัทธิที่ถือว่า ความรู้ที่เชื่อถือได้จะต้องตรงกับธรรมชาติ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และ ชาย สัญญาวิวัฒน์, 2551: 5-9)

3. สังคมศาสตร์ (Social Sciences)⁷ เป็นหมวดวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมและพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม โดยที่ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคนขึ้นไป ส่วนพฤติกรรมหมายถึงการที่ปัจเจกคิด พุด และกระทำตามความรู้สึกตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ (ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, 2552: 1) สังคมศาสตร์แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มย่อย คือ (1) กลุ่มสังคมศาสตร์ทั่วไป เป็นกลุ่มวิชาที่เป็นความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ เช่น สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา (2) กลุ่มสังคมศาสตร์เฉพาะด้าน เป็นกลุ่มวิชาความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ในสังคมของมนุษย์ เช่น **วิชารัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา และจิตวิทยา** และ (3) กลุ่มสังคมศาสตร์ประยุกต์ เป็นวิชาที่นำเอาวิชาสังคมศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เช่น วิชาสังคมวิทยาการเมือง เศรษฐศาสตร์การเมือง จิตวิทยาสังคม และ**รัฐประศาสนศาสตร์**⁸ (กวี รัชชชน, 2543ก: 5; ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2556: 3) สังคมศาสตร์มีลักษณะเฉพาะ คือ จัดได้ว่าเป็นหมวดวิชาที่อยู่กึ่งกลางระหว่างมนุษยศาสตร์ซึ่งมนุษยศาสตร์ถูกวิจารณ์ว่าไม่ใช่ศาสตร์ กับอีกด้านหนึ่ง คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติซึ่งมีลักษณะแน่นอนตายตัวไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง การสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาสามารถกระทำได้ง่าย

สังคมศาสตร์ถือเป็นศาสตร์ที่เกิดขึ้นมาภายหลังวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ โดยมีกำเนิดจากปรัชญาทางสังคม โดยเฉพาะปรัชญาการเมืองคลาสสิกของ Plato, Aristotle, John Locke และ Jean-Jacques Rousseau เป็นต้น ซึ่งเป็นการศึกษาแนวปฏิบัติ หรือบรรทัดฐาน (Normative) คือ เป็นการศึกษาในลักษณะที่ตัวผู้ศึกษาคิดวิเคราะห์ด้วยตนเองเกี่ยวกับสิ่งที่ควรจะเป็น หรือสิ่งที่ได้มีได้แยกค่านิยมออกจากสิ่งที่ศึกษา (Non – Value Free) (ศุภชัย ศุภผล, 2564ก: 23-24; อาคม ใจแก้ว, 2551: 68) มิได้มีความเป็นวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด การพิสูจน์ทางปรัชญาจึงเป็นเรื่องที่กระทำได้ยากมากเมื่อการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเจริญก้าวหน้ามากขึ้น⁹ การศึกษาทางสังคมได้รับเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาปัญหาสังคม โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อจัดค่านิยมหรือความรู้สึกส่วนตน (หรืออคติ) ของผู้ศึกษาให้หมดไป (โสภณ ชูพิกุลชัย, 2525: 6) โดยพิจารณาว่า ต้องตั้งต้นจากการยอมรับว่า พฤติกรรมของมนุษย์

⁷ นักวิชาการบางท่านแปล Social Science ว่า “วิทยาศาสตร์สังคม” เช่น ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ (2527) ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ (2552) ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี (2550) และ พงษ์เทพ สันติกุล (2561) เป็นต้น แต่ผู้เขียนเห็นว่าคำว่า “สังคมศาสตร์” เป็นคำแปลที่เป็นที่นิยมมากกว่าจึงเลือกแปลว่าสังคมศาสตร์

⁸ รัฐประศาสนศาสตร์ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เพราะนำความรู้จากหลากหลายสาขามาใช้ ได้แก่ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยา และ จิตวิทยาสังคม เป็นต้น (กวี รัชชชน, 2543: 5; ไชยา ยัมวิไล, 2557: 19)

⁹ การปฏิวัติต่อปรัชญาการเมืองคลาสสิกเริ่มต้นจากงานของ Niccolo Machiavelli ซึ่งได้รับการยกย่องว่า เป็นบิดาแห่งปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ ได้วิจารณ์ว่าเนื้อหาของปรัชญาการเมืองคลาสสิกเป็นเรื่องไร้สาระเพ้อฝัน เป็นการให้ความสนใจเฉพาะสิ่งที่ควรจะเป็นโดยไม่คำนึงถึงสิ่งที่เป็นอย่างจริง ๆ ทั้ง ๆ ที่ความรู้ทางสังคมที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ก็โดยการวิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ของสังคมจริง ๆ เท่านั้น ผู้สนใจในประเด็นนี้สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ใน สมบัติ จันทวงศ์ (2525: 55)

เป็นไปตามเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ เฉกเช่นเดียวกับวัตถุในธรรมชาติอื่น ๆ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนย่อมมีเหตุ เหตุก่อให้เกิดผลตามมา ความคิดเห็น อุปนิสัยใจคอ และค่านิยมต่าง ๆ ของมนุษย์เรา ล้วนถูกกำหนดโดยสภาพการณ์ต่าง ๆ พฤติกรรมของเราเป็นไปอย่างที่ต้องเป็น เมื่อมีเงื่อนไขเช่นนี้ เป็นเหตุจึงทำให้เกิดพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นผลตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (วิทย์ วิศวเวทย์, 2547: 84) การศึกษาทางสังคมด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์จึงมีขึ้นตอนจากการกำหนดปัญหา กำหนดสมมติฐาน เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ ความจริง ที่เป็นระบบ มีระเบียบ กฎเกณฑ์ คำตอบที่ได้มาถูกต้องเชื่อถือได้กว่าวิธีการแสวงหาความรู้วิธีการอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม การศึกษาทางสังคมในความพยายามที่จะเป็นวิทยาศาสตร์นั้นกลับ ประสบปัญหาความยุ่งยากหลากหลายประการ ดังนี้

ประการแรก เนื่องจากสังคมศาสตร์เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม และพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์ที่มีความซับซ้อน **ผลการศึกษาทางสังคมศาสตร์ จึงไม่มีความชัดเจนเหมือนการศึกษาของสายวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ** เช่น น้ำเกิดจาก $H_2 + O$ (บุญธรรม จิตตอนันต์, 2546: 7) ไม่ว่าจะเป็นน้ำที่อยู่ในส่วนใดของโลกใบนี้ หรือเป็นน้ำในอดีต น้ำในปัจจุบัน หรือน้ำในอนาคต ก็ล้วนเกิดจาก $H_2 + O$ ทั้งสิ้น กล่าวได้ว่า ความรู้ ความจริง ในทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาตินั้นจะเป็นจริงในทุกกาลเวลาและทุกสถานที่ แต่ความรู้ ความจริง ในทางสังคมศาสตร์มิได้เป็นเช่นนั้น ความรู้ ความจริง ที่ได้จากการศึกษาสังคมหนึ่ง อาจเป็นความรู้ ความจริง เพียงในช่วงห้วงเวลานั้น เมื่อกาลเวลาหรือเหตุการณ์ผันแปรไป คำตอบที่ได้อาจเปลี่ยนแปลงไป และความรู้ ความจริง ที่ได้ในสังคมหนึ่งอาจใช้ไม่ได้กับสังคมอื่นที่มีสภาพหรือเงื่อนไขต่างกันไป (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2555: 2) กล่าวได้ว่า ผลการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมีความแน่นอน (Certainty) ขณะที่ผลการศึกษาทางสังคมศาสตร์เป็นการคาดการณ์โดยอาศัยความน่าจะเป็น (Probability) (ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี, 2550: 20; พงษ์เทพ สันติกุล, 2561: 7)

ประการที่สอง ปัญหาทางสังคมศาสตร์มีความสลับซับซ้อนเนื่องจากมีตัวแปรหลากหลาย ตัวเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง และมักจะยากที่จะแยกตัวแปรออกมาศึกษาโดยเฉพาะ (บุญธรรม จิตตอนันต์, 2546: 7; บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543: 6) เช่น หากศึกษาปัญหาความยากจนของคนไทย จะพบว่า ปัญหานี้มีความเกี่ยวพันกับปัญหาอื่น ๆ อีกหลากหลายประการ เช่น ปัญหาการศึกษา ปัญหายาเสพติด ปัญหาการจัดสวัสดิการ

ประการที่สาม วิธีการทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถนำมาใช้ในการตอบคำถามได้ทุกประเภท โดยเฉพาะคำถามที่เกี่ยวกับการตัดสินใจ ประเมิน หรือพิสูจน์ค่านิยม (Value) (รวมถึงคำถาม ในเชิงปรัชญา และจริยธรรมด้วย) อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าสังคมศาสตร์จะไม่ศึกษาค่านิยม เพียงแต่สังคมศาสตร์อธิบายได้เพียงข้อเท็จจริงว่า ค่านิยมของสังคมเป็นแบบใด พฤติกรรมทางสังคม

เกิดขึ้นอย่างไร และเป็นมาอย่างไรเท่านั้น สังคมศาสตร์ไม่อาจกล่าวได้โดยเด็ดขาดว่า ค่านิยมของสังคมดีเลวเพียงใด หรือพฤติกรรมทางสังคมแบบใดดี แบบใดไม่ดี เพราะความดีเลวเป็นเรื่องการประเมินค่านิยม ซึ่งจะพิสูจน์กันโดยอาศัยหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้ (สมบัติ จันทรวงศ์, 2525: 56; Gay, Mills & Airasian, 2014: 5)

ประการที่สี่ ความยากในการรวบรวมข้อมูล การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ มีโอกาสเกิดอคติหรือความลำเอียงของผู้เก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่าการเก็บรวบรวมข้อมูลในทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543: 6; Ary, Jacobs, Razavieh & Sorensen, 2006: 17)

ประการที่ห้า ความยากในการทำซ้ำ นักเคมีสามารถสังเกตปฏิกิริยาระหว่างสารเคมีสองชนิดในหลอดทดลองได้อย่างเป็นกลาง สามารถรายงานผลการวิจัยและผู้อื่นสามารถทำซ้ำได้อย่างง่ายดาย ซึ่งเป็นไปไม่ได้ในการศึกษาทางสังคมที่จะได้ผลการวิจัยแบบเดียวกัน และมีความถูกต้องแม่นยำเหมือนกันจากการทำซ้ำ (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543: 6; Ary, Jacobs, Razavieh & Sorensen, 2006: 17)

ประการที่หก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษาและประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ถูกศึกษา มีผลกระทบต่อผลการศึกษา (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543: 6; Ary, Jacobs, Razavieh & Sorensen, 2006: 17) เช่น การสังเกตพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ที่ถูกสังเกตย่อมมีโอกาสที่จะแสดงพฤติกรรมที่ผิดไปจากที่เป็นอยู่จริง

ประการสุดท้าย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ (เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบทดสอบ) สร้างให้มีความถูกต้องแม่นยำได้ยากกว่าเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (เช่น เครื่องมือในการวัดแสง เสียง และอุณหภูมิ) เครื่องมือวัดในทางสังคมศาสตร์มักมีความคลาดเคลื่อนในการวัด (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2531: 12; บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543: 6; วรณี แกมเกตุ, 2555: 19; Ary, Jacobs, Razavieh & Sorensen, 2006: 18; Gay, Mills & Airasian, 2014: 5)

แม้ว่าการศึกษาทางสังคมศาสตร์จะประสบปัญหาในการเป็นวิทยาศาสตร์¹⁰ แต่การศึกษาทางสังคมศาสตร์ก็ยังคงถือเป็นวิทยาศาสตร์ เนื่องจากการศึกษาทางสังคมศาสตร์เป็นการศึกษาปัญหาเพื่อหาคำตอบที่มีความชัดเจน เป็นองค์ความรู้ที่เป็นระบบ เป็นระเบียบ ที่ได้มาโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

¹⁰ ความยุ่งยากในการเป็นศาสตร์ของสังคมศาสตร์ดังกล่าว ทำให้สังคมศาสตร์ถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความเป็นศาสตร์ว่า เป็นเรื่องเปล่าประโยชน์ เช่น กรณีสถาปนศาสตร์ Leo Strauss โจมตีว่า เป็นการศึกษาที่หลงผิด สูญเสียกำลังและเวลาไปอย่างน่าเสียดาย การที่มีคนเปรียบเปรยว่านักรัฐศาสตร์เป็นเสมือนคนสีซอเมื่อกรุงโรมกำลังถูกไฟไหม้นั้นยังไม่ถูกต้องนัก เพราะแท้จริงแล้วนักรัฐศาสตร์ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าตนเองกำลังสีซอและกรุงโรมกำลังไฟไหม้ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545: 22)

เป็นไปตามขั้นตอนทางวิทยาศาสตร์ทุกประการ คือ มีการกำหนดปัญหา กำหนดสมมติฐาน มีการสุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากร มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยเครื่องมือที่มีการตรวจสอบคุณภาพแล้ว มีการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลจากการวิเคราะห์เพื่อยืนยันหรือปฏิเสธสมมติฐานที่กำหนดไว้ตั้งแต่ต้น ซึ่งถือได้ว่าครอบคลุมระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ครบถ้วนแล้ว เพียงแต่ความเป็นวิทยาศาสตร์ของสังคมศาสตร์อาจอาศัยเทคนิคทางศาสตร์ที่แตกต่างไปจากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่สามารถศึกษาได้ด้วยการทดลอง¹¹ (กาสิก เตชะชันหมาก, 2553: 18; พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545: 23) เมื่อพิจารณาในแง่นี้ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมศาสตร์จึงถือว่า มีความเป็นวิทยาศาสตร์ด้วยเช่นกัน

รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ : ความหมาย ขอบข่าย และความสัมพันธ์ของสองศาสตร์

รัฐศาสตร์ (Political Science) คืออะไร ต่อคำถามนี้ กล่าวได้ว่า มีผู้ให้ความหมายไว้จำนวนมากจนขาดนิยามที่เป็นสากล อันเนื่องจากความสับสนและขาดการเห็นพ้องต้องกันในวิชานี้ อีกทั้งลักษณะวิชายังมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ถึงขนาดกล่าวกันว่า รัฐศาสตร์เป็นกองทัพของคนที่ถูกหลายภาษา แต่เดินไปด้วยกันภายใต้ธงของรัฐศาสตร์ (จุมพล หนีมพานิช, 2551: 3-4) อย่างไรก็ตามจากการที่ผู้เขียนได้สืบค้นพบว่า ส่วนใหญ่จะให้ความหมายรัฐศาสตร์ไปในลักษณะที่หมายถึง

1. เป็นศาสตร์หรือวิชาที่ศึกษาเรื่องของรัฐ หรือว่าด้วยรัฐ เช่น Robert A Dahl (อ้างถึงใน สุพจน์ บุญวิเศษ, 2549: 13) และ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (ม.ป.ป.: 9)

“รัฐศาสตร์ เป็นสาขาวิชาหนึ่ง ที่ศึกษาเรื่องของรัฐ”

(โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, ม.ป.ป.: 9)

¹¹ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) แตกต่างจาก เทคนิคทางศาสตร์ (Scientific Techniques) ซึ่งวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นแนวทางที่ศาสตร์ทุกแขนงใช้ร่วมกัน เป็นแนวทางหรือกระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ ความจริง ซึ่งเหมือนกันในศาสตร์ทุกแขนง (ดังที่ได้กล่าวไปในขั้นตอนทางวิทยาศาสตร์) ขณะที่เทคนิคทางศาสตร์นั้นแต่ละสาขาวิชาจะใช้เทคนิควิธีที่ต่างกันไป เช่น วิทยาศาสตร์ธรรมชาติใช้เทคนิคการทดลอง ขณะที่การวิจัยทางสังคมศาสตร์นิยมใช้การสำรวจโดยสุ่มตัวอย่าง (รายละเอียดศึกษาเพิ่มเติมได้ใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, ศาสตร์แห่งการเมืองและสังคม ซึ่งได้อ้างอิงไว้ในบรรณานุกรมแล้ว)

2. เป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการเมืองและการปกครอง เช่น ศุภชัย ศุภผล (2564ก: 20) และ Department of Political Science, University of Washington (n.d.: 1)

“รัฐศาสตร์ คือการศึกษาเกี่ยวกับการเมือง”

(ศุภชัย ศุภผล, 2564: 20)

“Political science focuses on the theory and practice of government and politics at the local, state, national, and international levels. We are dedicated to developing understandings of institutions, practices, and relations that constitute public life and modes of inquiry that promote citizenship”

(Department of Political Science, University of Washington, n.d.: 1)

3. เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับอำนาจ สุพจน์ บุญวิเศษ (2549: 14) และ จักร พันธุ์ชูเพชร (2550: 10)

“รัฐศาสตร์เป็นการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวกับการควบคุม (Control) เกี่ยวกับอิทธิพล (Influence) เกี่ยวกับอำนาจ (Power) หรือสิทธิอำนาจ (Authority) โดยเฉพาะในระดับที่เกี่ยวกับรัฐ”

(สุพจน์ บุญวิเศษ, 2549: 13-14)

“รัฐศาสตร์ เป็นศาสตร์แห่งอำนาจ (science of power) เพื่อจัดการกับอำนาจ (for power management)”

(จักร พันธุ์ชูเพชร, 2550: 10)

ในที่นี้ผู้เขียนขอกล่าวโดยบูรณาการจากนิยามที่ยกมาทั้งหมด ประกอบกับประสบการณ์ส่วนตัวว่า “รัฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอำนาจ การเมือง การปกครอง และการบริหาร โดยเฉพาะในระดับที่เกี่ยวกับรัฐ (รัฐในที่นี้หมายรวมถึงระดับท้องถิ่น ระดับรัฐ ระดับประเทศ หรือระหว่างประเทศ)” หากสังเกตให้ดีผู้เขียนจึงใจเพิ่มคำว่า “การบริหาร” เข้ามาด้วย ทั้งที่มีได้ในนิยามที่ยกมาข้างต้น ที่เป็นเช่นนั้นเพราะ เมื่อพิจารณาขอบข่ายของการศึกษารัฐศาสตร์ (ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับต่อไป) จะพบว่า รัฐประศาสนศาสตร์นั้น มักถูกนำไปจัดหมวดหมู่รวมเป็นหนึ่งในขอบเขตของการศึกษารัฐศาสตร์อยู่เสมอ ซึ่งรัฐประศาสนศาสตร์เป็นศาสตร์หรือวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานภาครัฐ (หรือบริหารงานสาธารณะ) ดังนั้นจึงควรเพิ่มคำว่า “การบริหารด้วย

ขอบข่ายในการศึกษารัฐศาสตร์แบ่งออกได้เป็นสาขาวิชาย่อย 6 กลุ่ม ดังนี้¹²

1. ทฤษฎีการเมืองและประวัติความคิดทางการเมือง (Political and History of Political Thought) กลุ่มนี้มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และความคิดทางการเมืองของนักคิดในแต่ละสมัย ตั้งแต่อดีตจนถึงสมัยปัจจุบัน (อานนท์ อาภาภิรม, 2545: 2; สุพจน์ บุญวิเศษ, 2549: 14; Moten & Islam, 2009: 21) ทฤษฎีการเมืองเป็นสาขาวิชาที่มีรากฐานมาจากปรัชญาทางสังคมศาสตร์ โดยมีเป้าหมายเพื่อเสนอรูปแบบที่เป็นมาตรฐานทางศีลธรรมให้เกิดรูปแบบสังคมในอุดมคติ (จักร พันธ์ชูเพชร, 2550: 11)
2. สถาบันทางการเมือง (Political Institutions) กลุ่มนี้มุ่งเน้นการวิจัยและนิยามระบบองค์ประกอบและอำนาจของสถาบันทางการเมือง รวมทั้งการจัดตั้งและโครงสร้างการปกครองของรัฐ (ซึ่งหมายถึงรวมถึงการปกครองท้องถิ่นด้วย) และการปกครองเปรียบเทียบ (อานนท์ อาภาภิรม, 2545: 3; สุพจน์ บุญวิเศษ, 2549: 14)
3. กฎหมายมหาชน (Public Laws) กลุ่มนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์เนื้อหาของกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง (บุษอริ ยีหะมะ, 2550: 13; เอกวิทย์ มณีธรร, 2553: 16) เช่น ศึกษาเกี่ยวกับรากฐานรัฐธรรมนูญของรัฐต่าง ๆ ปัญหาของการกำหนดและแบ่งอำนาจการปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับรัฐ (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, ม.ป.ป.: 12)
4. พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล และประชามติ (Political Parties, Pressure Groups, Public Opinion) กลุ่มนี้จะเน้นการพิจารณาถึงบทบาทและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ตลอดจนผลของพรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล และประชามติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อสถาบันทางการเมือง และรวมถึงการประเมินผลการใช้ปัจจัยโดยนักการเมือง (อานนท์ อาภาภิรม, 2545: 3; สุพจน์ บุญวิเศษ, 2549: 14)
5. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relations) กลุ่มนี้จะเน้นศึกษาการแลกเปลี่ยนและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นข้ามพรมแดนรัฐในช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งโดยรัฐเองหรือโดยตัวแสดงที่มีอิทธิพลในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ (จุฑาทิพ คล้ายทับทิม, 2551: 3) ทั้งนี้การศึกษาคือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยังแตกออกได้เป็นหลากหลายสาขา อาทิ การเมืองระหว่างประเทศ ประวัติศาสตร์ทางการเมือง เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศ องค์การระหว่างประเทศ และภูมิภาคศึกษา

¹² นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์จะมีการแบ่งขอบข่ายของสาขาวิชาย่อยทางด้านรัฐศาสตร์แตกต่างกันออกไป ผู้เขียนแบ่งเป็น 6 กลุ่มตาม อานนท์ อาภาภิรม (2545: 2-3) และ สุพจน์ บุญวิเศษ (2549: 14-15) ซึ่งนักวิชาการทั้ง 2 ได้รับอิทธิพลจาก เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์ (2515)

6. รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) สำหรับกลุ่มนี้หากถามว่า รัฐประศาสนศาสตร์คืออะไร กล่าวได้ว่า วิชารัฐประศาสนศาสตร์มีความหมายและขอบข่ายได้หลายอย่าง สุดแล้วแต่ว่านักวิชาการจะพิจารณาและตีความรัฐประศาสนศาสตร์ไปในแง่ใด (พิทยา บรรวัฒนา, 2556: 2) ผู้ศึกษาทางด้านนี้มักจะพบคำจำกัดความแตกต่างกันออกไป และไม่ปรากฏคำจำกัดความใดเป็นที่ยอมรับร่วมกันอย่างจริงจังและแพร่หลายโดยทั่วกัน (สร้อยตระกูล อรรถะมานะ, 2543: 9) เพราะรัฐประศาสนศาสตร์ประกอบด้วยเนื้อหาสาระมาจากหลากหลายสาขาวิชา (Henry, 2017: 29)¹³ จนได้รับการกล่าวขานว่า เป็นวิชาที่ขาดเอกลักษณ์ (วรเดช จันทรศร, 2546: 1) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนขอสรุปแบบที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ว่า “รัฐประศาสนศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารรัฐกิจ หรือการบริหารงานภาครัฐ หรือการบริหารงานสาธารณะ” (นักวิชาการที่สรุปไปในทิศทางนี้ อาทิ ศุภชัย ยาวะประภาส, 2544: 12; อุทัย เลาหิเชียร, 2546: 7-8; วิรัช วิรัชนิการวรรณ, 2549: 21; วิเชียร วิทยอดม, 2551: 6; Denhardt & Denhardt, 2009: 1) โดยที่การศึกษาทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ยังสามารถแตกแขนงย่อยในด้านต่าง ๆ เช่น องค์การและการจัดการในภาครัฐ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐ การบริหารงานคลังสาธารณะ การศึกษานโยบายสาธารณะ (วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ, 2560: 24-25) และจริยธรรมในการบริหารงานภาครัฐ

“Public Administration is concerned with the management of public program”

(Denhardt & Denhardt, 2009: 1)

“รัฐประศาสนศาสตร์ เป็นสาขาวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมบริหารงานสาธารณะซึ่งรวมทั้งการบริหารองค์การภาครัฐทั้งหมด”

(ศุภชัย ยาวะประภาส, 2544: 12)

“รัฐประศาสนศาสตร์คือวิชาที่เกี่ยวกับการบริหารรัฐกิจ การบริหารรัฐกิจก็คือการบริหารภาครัฐ”

(อุทัย เลาหิเชียร, 2546: 8)

เมื่อพิจารณาจากขอบข่ายการศึกษาทางรัฐศาสตร์แล้วจะพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐศาสตร์ศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์นั้น มีลักษณะเข้าทำนองที่ว่า รัฐประศาสนศาสตร์ถือเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารัฐศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในมุมมองทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ใน 2 ลักษณะ คือ ในแง่มุมการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ และในแง่มุมวิวัฒนาการของการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ อาจได้คำตอบที่แตกต่างไปบ้าง ดังนี้

¹³ ความแตกต่างหลากหลายของการให้นิยามรัฐประศาสนศาสตร์นั้น ผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากงานเขียนทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ที่น่าสนใจงานหนึ่งคืองานของ Richard J. Stillman II (2010: 1-4) ซึ่งได้รวบรวมความแตกต่างของคำนิยามได้ถึง 15 ความหมาย